

RANCZ ELEMÉR

A KANTAI ISKOLA TÖRTÉNETE

Dolgozatom témája egészen sajátos: történelmi, egyháztörténeti, művelődéstörténeti, oktatástörténeti-nevelésügyi adatok ötvöződnek és lesznek interpretációk forrásai.

A kantai iskola Kézdivásárhely nagy múltú iskolája, amely a 17. századi mozgalmas korban egyfajta stabilitást, biztonságot, megtartó erőt jelentett a felső-háromszéki lakosság számára.

A dolgozat végigköveti az iskola történetének több mint 300 évét, az alapítás gondolatától napjainkig. Az iskola történetét tágabb kontextusba helyeztem el, ezért tartalmazza az első fejezet a mai egyház felfogását a keresztény nevelésről, amely azért is fontos, mert az iskola egyházi alapokon nyugszik; célja pedig az, hogy össze tudjuk vetni, hasonlóságot tudjunk teremteni – a történelmi múltba visszalépve – az akkori kor egyházának a felfogásával. Ebben a részben szó van arról, hogy az egyház megnyilatkozásai milyen fontos szerepet tulajdonítanak a keresztény nevelésnek az ember életében, s azon belül pedig az iskolának, ahol az egyház jelenléte szükséges. Ez a bevezető rész csupán eligazító szándékkal íródott a vallásos nevelésre vonatkozóan, amelyről kiderül, hogy nagyon sokban változott és mégis nagyon kevésben. Bár változtak a módszerek, eszközök, tervek, a cél ugyanaz maradt.

A második rész az iskola alapításának történelmi és egyházi hátterét rajzolja meg. Első alpont alatt szerepel a történelmi háttér, amely Erdélyben az önálló fejedelemség utolsó éveit és a megmaradásért való küzdelmet jelenti. Az akkori fejedelem 1661-től I. Apafi Mihály, aki szűk politikai mozgástere ellenére is, mérsékelten fejlődő korszakot biztosított az országnak. Alapos tapasztalata volt abban, hogy milyen következményekkel jár a harctéri elhamarkodottság, ezért fontosabbnak látta, hogy tárgyalóasztaloknál igyekezzen elérni Erdély államiságának az átmentését.¹

Uralkodásának főbb eseményeiben a székelyek fontos szerepet játszottak: részt kellett vállalniuk akarva-akaratlanul a közélet színpadán.² Az 1680-as évek változást hoztak Erdély életében, hiszen az 1688-as fogarasi nyilatkozat kimondta, hogy Erdély visszatér a királysághoz, így megbukott az önálló erdélyi állam. 1691 májusában Bethlen Miklós főúr elfogadtatta a Diploma Leopoldinumot, amely biztosította a fejedelemnek és a rendeknek a vallásszabadságot, rendi alkotmányt, a birtokállomány érintetlenségét. A Habsburg császárt magyar királlyá koronázták, és perszonálunióban ő lett egyben Erdély fejedelme is (az erdélyi fejedelem szuverenitását

¹ Szabó 1997. 105.

² Szádeczky Kardoss 1927. 206.

nem ismerték el, de az ország autonómiáját igen).³ A független erdélyi fejedelemség kérdése felmerült még a II. Rákóczi vezette szabadságharcban is, de leverése után a független fejedelemség korszaka lezárult.⁴

A történelmi háttér mellett szükséges az erdélyi katolikus egyház helyzetéről is beszélni: milyen volt az az iskola alapításának idejében.

Bocskay fejedelemmé választásáig katolikus fejedelmek ültek Erdély trónján, őt protestáns fejedelmek sora követte. A katolikus vallás csak Erdély keleti felében tudta fenntartani egységét. A törvényileg biztosított vallásszabadság a gyakorlatban másképpen mutatkozott. Bethlen Gábor idejében keveset javult a katolikusok helyzete, de csak annyit engedett ő is, mint amennyit a körülmények kierőszakoltak.

Fejedelemsége alatt indult el a vikáriusi intézmény, és mellette elkezdődik az erdélyi „választott püspökök” sora (politikai megfontolásból: útját állni annak, hogy valakit Erdély püspökévé nevezhessenek ki). Ebben az időben a vikáriusok fogták össze a katolikusokat.⁵

I. Rákóczi György uralkodása alatt a katolikusság világi és egyházi tagjai összefogtak, s közösen intézték az erdélyi egyházközségek igazgatását; ezt a társaságot, önkormányzati szervet nevezték Katolikus Státusznak. II. Rákóczi György nevéhez fűződik az *Approbatae Constitutiones* megerősítése, melyben az országgyűlés által hozott törvényeket gyűjtötték össze. Megjelenése után sokat javult a katolikusok helyzete: a hitélet megerősödött, a vezetőség öntudatosabb lett. A székely közösségek önmaguk intézkedtek iskoláikról, papjaikról, plébániáikról, pasztorációjukról. Védőbástyájuk az egyházközség volt. A kialakult erdélyi önkormányzat a fejedelemség megszűnésével sem veszítette érvényét.

Apafi idejében újabb problémák merültek fel, annak ellenére, hogy politikáját a vallási szemléletváltás jellemzi: a nagy paphiány, a templomokért vívott harcok, a katolikus ifjúság református iskolákba, kollégiumokba járt, mert nem mehetett külföldre.

Erdély vallástörténetében új korszak kezdődött az ellenreformációval. Nem a harc a katolikusok talpra állításának eszköze, szelídebb, a valláshoz inkább illő segítségeken fordult meg a katolikus ügy jobbra fordulása.⁶

A 17. században az iskolai oktatás helyzetét a szerzetesi iskolák jellemezték, melyeknek nagyobb részét ebben az időben alapítják. Fontosabb iskolákat a jezsuiták és a ferencesek hoznak létre; így működtek iskolákat a jezsuiták Monostoron, Gyulafehérváron, Udvarhelyen, Marosvásárhelyen, Nagyszebenben. A ferencesek jelentős iskolája Csíksomlyón indult meg a század közepén, azonban a század végén létesült a korszak legfontosabb iskolája Háromszéken, mely szintén a ferencesek (működésének) ha-

³ Makkai–Szász 1986. 882.

⁴ Roth 1999. 44.

⁵ P. Boros 1925. 67.

⁶ Bíró 1925. 104

táskörébe tartozik. Egy pár szó erejéig meg kell említenünk, hogy hogyan is kerültek a ferencesek Háromszékre. Az 1630-as években már próbálkoznak a somlyóiak, de a fejedelem kiűzte őket. Később próbálkoztak Esztelneken, ahol végül is sikerült nehézségek árán letelepednie egy, majd két ferencesnek. Tényleges működésük és tevékenységük az esztelneki, majd a kantai iskolával kezdődik.

Ezen elméleti bevezető arra szolgált, hogy térben és időben, társadalmi, politikai, vallásügyi szférában minél jobban el tudjuk helyezni ennek az intézménynek a létrejöttét.

Nagy Mózes élete és munkássága kerül tárgyalásra a harmadik részben.

Életrajzát saját maga meséli el egy levélben, melyet a kongregációnak küld XI. Ince pápához. Világi pap volt Felső-Háromszék, Esztelnek falu szülöttje, akinek pontos születési dátumát nem ismerjük (valószínű, hogy a 17. század közepe táján született). Első adatunk róla az, hogy 15 esztendőskorában Magyarországra került, majd 28 évesen pappá szentelték Bécsben. Vasvár és Kanizsa környékén végezte a lelkipásztori teendőket 12 éven keresztül, amikor szülőföldjéről nyugtalanító híreket hallott, s elhatározta, hogy hazatér Erdélybe. Minden igyekezetével arra törekedett, hogy felhívja a figyelmet az erdélyi katolikusok siralmas állapotára. Szebelébi Bertalan helynöktől kapott megbízatást a szentföldi plébániák vezetésére. Esztelnek, Lemhény, Nyujtód s Bereck plébánosa lett. Később plébánosként jelentkezett Szentkatolnán, Imecsfalván, Petőfalván, Zabolán, Kőröspatakon, Illyefalva és Zágon községekbe. Hívei körében nagy szeretetnek és megbecsülésnek örvendett⁷; mintegy jelenkori profétának tartották.

Nagy Mózes terve az volt, hogy Háromszéken iskolát alapítson, s ezért hívta a somlyói ferenceseket, akik azonban kizárták az iskola létrehozását a protestánsok rendkívül agresszív magatartása miatt. A terv ellenzésre talált a felsőbb szervek körében is. 1679. december 5-én azonban Porondi András pixidáriustól telket kapott, hogy alapot vethessen az iskolának.⁸ XI. Ince pápának is levelet írt, melyet Bonaventura Guerini da Todí vitt Rómába, a jelentést 1681. augusztus 11-én tárgyalták. A testület támogatta az alapítást, csupán a minoriták behívásának gondolata okozott nehézséget.

Nagy Mózes kezdetben saját lakását rendezte be, Szent Simon és Júdas apostolok szemináriumának nevezvén el.⁹ A kongregáció Szelepcsényi György prímást bízta meg a papnevelde jóváhagyásával, s erre a célra évi 40 scudót szavaztak meg. 1682-ben négy tanító állt munkába: Csomortányi Imre, Nemes Szabó Mihály, Litteráti Tamás, Kovács Mik-

⁷ Bíró–Boros 1941. 84.

⁸ Sávai 1997a. 167.

⁹ Benda 1988. 132.

lós.¹⁰ Tanítványait klerikusi ruhába akarta öltöztetni, amely Hassák Vidor beszámolója szerint meg is történt.¹¹

A papságra való előkészítés érdekében külön házat vásárolt a 12 fős szeminárium részére. Rengeteg volt a vádaskodás ellene, legfőképpen Szebelébi Bertalan részéről, aki megtiltotta a külföldre való levelezést is. Ez azonban tovább folytatódott a kongregációhoz. A levelekből kiderül, hogy a kiutalt pénz sokszor késett, vagy meg sem érkezett. 1687-ben olasz szerzetesek (Antonio Giorgini, Giuseppe Nicola Lutioli da Monte Filtrano) keresték fel Esztelneket, akik Moldvából menekültek Erdélybe, s beszámolót készítettek, melyből értesülünk az iskola életéről, többek közt arról, hogy Mózes atya gondoskodott az ellátásról is. Ebben az évben küldte ki Róma Lutioli atyát tanárnak, Bonaventura atyát pedig gondnoknak, s ezzel megindult a rendszeres iskolai képzés. 1689-ben már 116 scudót utaltak ki az iskolának, 1690-ben pedig egy újabb tanárral bővült az iskola, derül ki Nagy Mózes leveléből.

Az iskola élete szépen alakult, a felsőbb osztályokban latinul folyt a tanítás, az alsóbb osztályokban nélkülözhetetlen volt a magyar nyelv, ezért segédtanárokat alkalmaztak a nagyobb diákok közül. Ezekről az évekről Benda Kálmán számol be, aki kifejti, hogy – mint katolikus tanintézet – az 1690-es években a legjelentősebb volt egész Erdélyben a maga 100 diákjával.¹² Ezzel szemben azonban Szebelébi vikárius elítélte az iskolát, s legfőképpen a beöltöztetést ellenezte a leginkább. Veszélyt jelentett még Lutioli atya áskálódása is, aki levélben nyújtott panaszt Nagy Mózes és társai ellen.

1693-ban Nagy Mózes az iskola bővítésének gondolatáról írt a kongregációnak, amely jó fogadtatásra talált. Az elkövetkezendő levelekben pedig az iskola belső életéről is szó esik, Lutioli atya az iskola névsorát is elküldte, s azt, hogy milyen felosztásban működött a tanítás: 5 osztályból állt, első-másodikat a principisták, harmadikat a declinisták, negyediket a grammatisták, ötödiket a syntaxisták alkották.

Néhány szóban említenünk kell a somlyóiak iskoláját Esztelneken, hiszen eredetileg Nagy Mózes velük akarta az iskolaalapítást elkezdni, de nem mertek belevágni. Látván, hogy a plébános Moldvából hív konventuálisokat, nem nagyon örültek, mert „konkurenciát” jelentett számukra. A somlyói ferencesek az esztelneki iskola építését tervezték el a falu másik végébe, s Nagy Mózes testvérét, Nagy Jánost nevezték ki a vezetésére. Nagy Mózes minderről értesülve azt ajánlotta, hogy ne kezdjenek el felsőbb oktatást, hogy a diákok az esztelneki ferenceseknél végezzék az alsóbb osztályokat, aztán a magasabb iskolába menjenek az akkor átköltözött Kantára.

¹⁰ Bíró–Boros 1941. 68.

¹¹ Hassák 1895–96.

¹² Benda 1988. 134.

Tárgyalásra azonban nem került az ügy, s 1710-ben elkezdték a nagy templom építését, 1729-ben már föl is szentelték. Kezdetben csak alapfokú iskolát indítottak el, majd korszerű gimnáziumot is, amely azonban az anyagiak híján megszűnt a szemináriummal együtt, de a tanítás és az iskola nem.¹³ Bevezették a Norma iskolát, ami fő eleminek felelt meg, négy osztállyal. 1921-ben leégett a templom és a kolostor, de hamar újjáépítették, s továbbra is teljesítette a szellemi központ szerepét.

A Kantába való átköltözés

A történelmi Kézdivásárhely már az ókorban szerepelt Praetoria Augusta néven. Első okleveles említése az 1407-es dátumot viseli, majd 1427-ben Luxemburgi Zsigmondtól városi rangot kap, kiváltságait Mátyás király, Bethlen Gábor és más fejedelmek is megerősítik. 1588-ban Báthory Zsigmond leszögezi a vásár és sokadalom napját. A város épületei jórészt fából, deszkából épültek, ezért egy időben a deszkaváros nevet is viselte.

Kézdivásárhely szomszédságában található Kanta (Alsó-Volál)¹⁴, melyet a Rácok pataka választ el a vásártartó helytől, ahova az 1690-es évek elején átköltöztették az esztelneki iskolát. A régi helyén elemi iskola működik tovább.¹⁵

Hosszú levélsorozat következett, melyben Nagy Mózes kérte az iskola áttelepítését Kantára, de az engedély nem érkezett. 1693-ban már tényként említi, hogy Kanta faluba helyezte át az esztelneki szemináriumot. Kantán először egy csúrszerű építményt húztak fel erre a célra, amely szerény körülményei ellenére alkalmas volt az iskolai tevékenység megkezdésére. Az új iskola építését egy 1692-ben kieszközölt adomány tette lehetővé (a telket László László és Jankó György adományozták). A következő levelekben jelenti, hogy a Kantán létesítendő papnevelő intézetet a legszentebb Szentháromság Thienei Szt. Kajetán tiszteletére emelik fel. Nagy Mózes azért szimpatizált ezen szent által alapított teatinus renddel, mert a legnehezebb missziós munkát vállalták teljes szegénységben, s üldöztetésben. A plébános a névválasztás által is jelezte, hogy növendékeit olyan misszióra szánja, ahol testi és szellemi „gyógyulást” kell vinni a népnek. Jelentette azt is, hogy mind az egyházi, mind pedig a világi felelős embereket megkérdezve arra a következtetésre jutottak, hogy az esztelneki szemináriumot teljes egészében át kell telepíteni Kanta községbe. 1696-ban megérkezett Mikes gróf jóváhagyó levele, hogy a Kongregáció engedélyével megvalósítható az áttelepülés. 1696. november 20-án ke-

¹³ Benedek é. n. 14.

¹⁴ Orbán 1869. 107.

¹⁵ Sávai 1997b. 78–79.

rült sor az ünnepélyes beiktatásra, a nagymisést Szebelébi Bertalan püspöki helynök tartotta.¹⁶

1696–97-ben Luigi Bevilagua egy olyan jelentést állít össze, amely a Kantán létesült szemináriumról egy összefoglaló beszámolót tartalmaz, ebben szó van arról, hogy az iskolát Raszlaviczy Bálint konventuális szerzetes vezeti két tanítóval.¹⁷

A kantai iskola a 18. században

Fénya András, akit 1693-ban neveztek ki Lutioli atya helyére, 1698-ban otthagyta az iskolát, s így minden Raszlaviczy Bálint nyakába szakadt. Apor István gróf – látván az iskola keserves helyzetét – 1699-ben egy földbirtokot adományozott az országút szélén, ahová 1700-ban egy emeletes tágas iskola épült.

1701-ben Lázár gróf az iskola szomszédságában levő két darab földet az iskolának adományozta, s így 1701. júl. 12-én lerakták a kantai minorita rendház alapkövét, amely nélkülözhetetlen volt az iskola szempontjából is. Az iskola számára kiküldött segélyek akadoztak, s késve érkeztek meg. Az alsóbb osztályokban ekkor világiak, a felsőbb tagozaton továbbra is minorita szerzetesek tanítottak. A diákok létszáma ekkor 150–200 között volt.¹⁸

1709. február 8-án elhunyt a háromszéki székelység apostola, Nagy Mózes, amikor Zágónba ment lelkészi teendőit ellátni. Lebetegedett, ágyának esett. Jankó Péter házában a halotti szentségek felvétele után hunyt el. „Földi maradványa február 10-én Kantába vitetett végakarata szerint, és 11-én a kantai templomban a nagy (fő)oltár alatt, amely hely a mostani templom szentélye előtt háromlépcsnyire fekszik, temettetett el, a háromszéki papság és nagy néptömeg jelenlétében.”¹⁹ Egyénisége meghatározó maradt továbbra is hosszú időn át az iskolában.

Az iskola Raszlaviczy vezetésével azonban tovább működött, érkezett két új szerzetes is Neusser Konstantin és Fischer Elek személyében; azonkívül alkalmaztak két világi tanítót is. Neusser szerzetes kérést terjesztett elő az iskola továbbfejlesztésére, ehhez szerette volna megszerezni a Kongregáció engedélyét. 1709-ben a régi iskolát lebontották, s helyébe egy újonnan adományozott telekre másat építettek.

1748-ban az iskolának 230 diákja volt, az ellátást az iskola földje s malma biztosította (mely sokszor a perek miatt nem működött), de mégis óriási a szegénység, s ezért 1749-ben megemelték a segélyt 10–10 scudóval. A tanítás 1751-ig a Keresztúri telken folyt, míg végül 1751-ben befejezték a

¹⁶ Benda 1988. 134.

¹⁷ Sávai 1997b . 382–390.

¹⁸ Uő. 1997a. 206.

¹⁹ Hassák 1895–96. 12–13.

jelenlegi gimnáziumot. Rápolthy Ferenc főbíró támogatást adott, és a Kongregáció is folyósította a megígért támogatást. 1778-tól már megbízottak voltak a segély felvételére és folyósítására (Boskovics, Zaidler, Stadler). Az iskola régi növendékei is támogatták, így például Kun Miklós.

A századfordulón a növendékek száma 200 felett volt – a vezetést Kászoni Ferenc atya végezte –, tudjuk meg egy névsorral ellátott jelentésből.

Nagy Mózes könyve

Nagy Mózes igyekezett minden eszközt megragadni, hogy a katolikus tanítást világos, az egyszerű emberek számára is könnyen érthető formában fogalmazza meg. Ebben az igyekezetében alkotta meg mintegy tíz könyvre tervezett munkáját, de sajnos csak egy könyve készülhetett el.²⁰ Teljes címe: *A' Diicsőséges, Örök, mindenható Sz. Háromság, Atya, és Fiu, és Sz. Lélek egy meg oszlohatatlan Istenről való Igaz Hitnek, versekkel le-iratott vallás tétele*. Tárgyalja a hittani tartalmat és kiter a tévtanítás eredetére. Előadásmódja gördülőkeny: gazdag szókinccs, ízes képek, hasonlatok, népies megfogalmazás, bölcsesség jellemzi. Nagy Mózes könyve a hitvitázó irodalomnak egy egészen sajátos képviselője.

A kantai színjátszás

A minorita drámák mindazok a drámai kísérletek, amelyeknek szerzői a minorita rend tagjai vagy diákjai.²¹ A színjátszás a 18. századi magyarországi, erdélyi, de nyugodtan állíthatjuk, valamennyi európai iskolai oktatás alapeleme volt. Az iskolai színjáték témaválasztását a tananyag és az egyházi ünnep határozta meg. Metodikáját a jezsuita Ratio Studiorum dolgozta ki, s ezt a jónak bizonyult pedagógiai módszert a protestáns iskolák egy része is átvette.²²

A kantai minorita színjátszásra Hassák Vidor hívta fel a figyelmet, aki tanulmányában egy kéziratos drámakötet drámacímeit is felsorolja.²³ Később Kovács Bernardon jelentet meg egy bővebb tanulmányt az említett drámakötet drámáiról, melyben röviden vázolja egy-egy dráma témáját.²⁴ Az 1960-as évek közepén a miskolci minorita rendház egykori levéltárából

²⁰ A könyvet bizonyára használták, mert a 20. század elejétől csak két példányát ismerjük: az egyik a budapesti Egyetemi Könyvtár, a másik pedig az Országos Széchényi Könyvtár tulajdona.

²¹ Kilián 1992. 20.

²² Uő. 1980. 221.

²³ Kiss–Kiss 1994. 21.

²⁴ Kovács 1906. 23–45.

előkerült egy drámakolligátum, amely az előbbinél jóval korábbi szövegeket tartalmaz. Ebben az 1738 előtt keletkezett drámák olvashatók, míg a Hassák Vidor által ismertetett kéziratot az 1762-től bemutatott drámaszövegeket őrizte meg. Mindössze még egy iskola van, amelynek színjátszó múltját ilyen sok dráma dokumentálja, a csíksomlyói, de a drámai műfaj története szempontjából a kantai minorita színjátszás értékesebb.²⁵ Összesen 69 előadásról tudunk, majdnem minden évben egy-egy, azonban az igazi virágkor a 18. század második fele. A 69-ből: 29 vallásos témájú, 5 profán jellegű, 5-öt pedig nem tudni, hová soroljunk, nem ismerjük a címét. Akárcsak a miskolciak, a kantaiak is a drámai műfajskála minden fajtájával megpróbálkoztak.

A kifejezetten vallási témák erkölcsi értékeket mutatnak be, vagy azok hiányát, s mindenki számára tanúságul jelenítik meg.²⁶ A drámai előadások bibliai témához, a liturgiához kötődnek (pl. Krisztus szenvedéséről), s kezdetben templomi környezetben játszották. Lassan kialakult a misztériumjáték, a bibliaesemények szabadon variált történeteinek megjelenítését a templomon kívülre vitték. A bibliai tárgyú darabok mind az ószövetségi, mind pedig az újszövetségi üdvtörténetből ihletődtek. A vallásos témák sorába tartoznak a moralitások, témájukat a diákélet köréből merítették, a felmerülő veszélyeket figyelmeztetésképpen játszották meg. Egy másik témacsoportot alkotnak a mártírpasziók, amelyekben a színen olyan szentek elevenednek meg, akik hitükért halált haltak vagy keserves szenvedést viseltek el. A kantai darabok között három található, amely jellegzetesen hitvédelmi darab.²⁷

A vallásos tárgyú drámákban itt-ott felfedezhetjük a lassú profanizálódás hosszú folyamatának egy-egy állomását.

A drámák tekintélyes többsége profán tárgyú, ennek természetes oka az, hogy jobban lekötötték az érdeklődő közönség figyelmét. A szakrális szféra feltételezte a profán valóságot.²⁸ A profán témájú darabok közül az oktatáshoz legközelebb a didaktikus tárgyúak állnak. A történeti dráma elsősorban ismeretközlő szándékkal került előadásra. A profán témák sorába tartoznak az istenparódiák. Ezekben a 18. századi szerzőnek az antik istenvilágot kellett neveltségessé tennie. Jelentékeny helyet foglalnak el a társadalmi bohózatok is. A kor és a hely társadalmának szinte valamennyi nevelésre alkalmas tagját színpadra vitték Kantán. A legkézenfekvőbb téma volt a diákélet.

Egyértelműen meg lehet állapítani, hogy az itt előadott tragédiák, komédiák, közjátékok tekintélyes része profán. Ezek sokat merítettek a je-

²⁵ Kilián 1980. 224.

²⁶ Uő. 1989. 12.

²⁷ Uő. 1992. 102–107.

²⁸ János 1997. 156.

zsuiták iskoladrámáiból, tehát szoros kapcsolatban voltak a jezsuiták színjátszásával.²⁹

Az iskoladrámák nemcsak az iskola diákjait mozgatták meg, hanem a környék lakosságának a műveltségi szintjét is növelték. A magyar nyelvű darabok hozzájárultak a diákok irodalmi nyelvismeretének fejlesztéséhez, amire különben nagy szükség volt a 18. század mindent elárasztó latin nyelvisége és az egyre erőszakosabb németesítési kísérletei korában.

A kantai iskola a 19. században

A levelekből megtudjuk, hogy a század elején felmerülő problémák anyagi jellegűek, viták voltak a malom és a minoritákra hagyott birtokok körül. Egy 1821-ből származó irat beszámol a gimnázium felszereléséről, a vizsgázó diákokról.³⁰

A század legfontosabb eseménye (a szabadságharc) az iskola ügyét sem hagyta érintetlenül, s az akkori erdélyi püspök, Kovács Miklós egy körlevélben közölte a forradalmi eseményeket az esperesekkel. Körlevélben a püspök zsinatot hirdetett meg Kolozsvárra, s a kézdi-orbai esperes Kádár Antal volt az, aki tervezetet terjesztett a papság elé, hogy milyen témák legyenek a zsinaton megtárgyalva (liturgikus előírásokról, házassági perekről, búcsújárás fegyelméről, jövedelmekről, iskolaügyről stb.). A zsinat után azonban pár napra meghalt Kádár Antal, s helyébe Elekes Istvánt nevezték ki. Ettől a pillanattól a kantai iskola története teljesen egybeforrott a főesperes nevével.

A vallásügyi és közoktatási minisztérium elrendelte a gimnáziumok és felsőbb oktatási intézmények felülvizsgálását, hogy megfeleljen-e a kor oktatási követelményeinek. Bár a politikai tisztogatás kíméletlen volt, Kantán a forradalmi események alatt és után is folyt a tanítás. Ebben óriási szerepe volt a főesperesnek, aki a lelket tartotta a kantai minoritákban. A forradalmi események után az abszolutista törekvések nem kedveztek az iskolai munkának, az új tanrendszer több tanárt kívánt. 1850-ben az erdélyi püspök felfüggesztette a gimnázium működését, mert nem felelt meg a minisztériumi követelményeknek.³¹

Az iskolában császári katonaságot szállásoltak el. Elekes azonban nem mondott le a gimnázium újraindításáról, így a püspök felkérte, hogy tájékozódjék a lakosság körében, mennyire igénylik és támogatják az iskolát anyagiakban. A válasz szinte természetes volt: a jövődő nemzedék oktatása fontosabb és olcsóbb a nemzet számára minden rendőri vagy katonai beruházásnál, és a kerületben jelentős összegeket ajánlottak fel a kantai

²⁹ Szombathy 1942. 187–188.

³⁰ Sávai 1997b.

³¹ Hassák 1895–96. 25.

iskola újraindításához. A megígért összegből csak a püspöke valósult meg, így éveken át csupán egy osztályt tudtak indítani. Az új püspök, Fogarassy Mihály pontos tervet dolgozott ki az iskola elindítására négy tanárral, melyből egy az igazgatói tisztelet is ellátná.

1873-ban meghalt a kantai gimnázium „újbóli megteremtője”, Elekes István.

1874 októberében hozott határozatában a státusgyűlés világi gondnok kinevezését rendelte el gróf Kálnoky Dénes személyében, aki az iskola működését ellenőrizné. 1883-ban az iskola bővítését tárgyalta a státusgyűlés, s a terv kivitelezéséhez bizottságot kértek fel. Beindultak a munkálatok, a bővítés kapcsán azonban rengeteg gond és probléma merült fel, s köztük a legnagyobb: az anyagiak fedezése. Végül megszületett a döntés: az 5. és 6. osztály bevezetésével létrehozták az algimnáziumot. 1887-ben küldték el kérésüket a püspöknek, de az elutasításra talált több alkalommal is. Végül 1899-ben engedélyt kaptak Hassák Vidor igazgató energikus, sürgető, szervezőakciói nyomán az 5., majd a 6., 7. és 8. osztály indítására.

Hassák Vidor volt az – Nagy Mózes és Elekes István után –, akinek önfeláldozó tevékenysége révén máig ható eredmények születtek. 1911-ig vezette az iskolát, neki sikerült ünnepélyesen bejelenteni, hogy az 1899–1900-es tanév elején beindult az 5. osztály.

Hadd adjunk vázlat szerű ízelítőt a kantai oktatás- és nevelésügyről! A kezdeti programot nem ismerjük pontosan, de felelhető benne a korabeli iskola tapasztalata. A 18. század második felétől már szabályzattal rendelkezik.

A tanév kezdetén az igazgató, intő és figyelmező szavak kíséretében felolvasta az iskolai törvényeket. A tanulók többsége székely volt, de van említés más nemzetiségű tanulókról is.³² A napi program pedig a következő-képpen alakult: a bentlakók télen hatkor, nyáron ötkor keltek, majd fél hatkor, illetve fél hétkor közös imára gyűltek össze. Imádkoztak, majd a reggeliig stúdiumot tartottak. Reggeli után a templomba vonultak, majd az iskolába. A tanítás végeztével negyedóra szünet, majd ismét stúdium következett. Délben imádkozták az Úr Angyalát, ezt az ebéd, majd kettőig tanulás, és ezt ismét iskolai előadás követte háromnegyed ötig. A negyedórás szünet után ismét tanulás következett hétig, majd a vacsora, amit az Úr Annyala imádság előzött meg. A további program: séta és más szabad tevékenység kilencig, majd az esti ima és lefekvés. Vasár- és ünnepnapokon lazább volt a program: ima, szentmise-hallgatás, és szabad foglalkozás. Társulatok léteztek, mint például a Mária-társulat, amelybe nagy ünnepélyességgel történt a beiktatás. Az újoncok Sarlós Boldogasszony napján tiszta ruhát öltöttek, szalaggal ellátott gyertyát kaptak, derekukra kék vagy piros szalagot, fejükre koszorút kötöttek, s karjukon az olvasóval és a

³² Hassák 1895–96. 78.

„sodalis” könyvvel az eskü letételéhez járultak.³³ Arra ügyeltek, hogy aki belép, minden tekintetben a tökéletes keresztény életre törekedjen. Komolyan vették a rendszeres szentségekhez való járulást, kötelező volt a körmenetekben való részvétel.

A fegyelmi rend nemcsak a bentlakó diákokra vonatkozott, hanem a családoknál szálláson levőkre is. Ennek értelmében: tánc, gyanús társalgás, éji kicsapongás, kocsmák látogatása, botok hordása, dohányzás, kártyajáték, halászás, csúszkálás „tiltatik”.³⁴

A tanítás a jezsuiták Ratio Studioruma szerint folyt. 1752-ig négy osztály létezett: Syntaxistae, Grammatistae, Principistae, Parvistae, amely 1777-től további két osztállyal bővült.³⁵ A tanítás nyelve latin volt, 1801-től az alsóbb osztályokban bevezették a magyar nyelvet. A latin nyelv használata kötelező volt egymás között is. Éppen a latin és a vallásközpontúság miatt jutott kevés idő a reál vagy félreál tárgyak tanítására. A II. Ratio Educationes (1809) tanügyi törvény megjelenése előkészíti a magyar nyelv bevezetését és a számtan nagyobb súlyát az oktatásban.

A felmérés vizsgák útján történt, s a közönséges iskolai vizsgáktól megkülönböztették azon vizsgálatokat, melyek ünnepélyes színezettel és nyilvános jelleggel bírtak. A nyári-őszi vizsgák a hálaadó szentmisével zárultak, délután pedig színdarabot adtak elő, majd kiosztották a jutalmakat. Gondoskodtak a tanuló ifjúság játékaikról is, többször rendeztek versenyeket.

Az 1879-es évben kiadott gimnáziumi tanterv nagyban eltért az előbbiektől, s főleg a gondolkodásfejlesztést tűzte ki fő célul. A felvételit szeptember végén, október elején tartották, s csak kilenc évet betöltött növendékeket vették fel.

Az új tantervhez új fegyelmi szabályzatrendszer társult, ezt az 1884. évi státuszgyűlésen fogadták el. A szabályzat 38. pontja részletesen előírta a gimnáziumi tanulókra vonatkozó köteleességeket és az esetleges büntetéseket. Az iskolai munkát már kezdettől fogva kiegészítette a „finevelő” intézetben folyó nevelő tevékenység.

A kantai iskola a 20. században

1902–1903-ban megnyílt a nyolcadik osztály is, s így az épület szűknek bizonyult, a nyolcosztályos főgimnázium új épületet igényelt. Az új épület alapkövét 1905. október 22-én, ünnepélyes keretek között helyezték el a minorita rendtől vásárolt telken. Déli sarkán egy fémdobozt is betettek, amely az építéssel kapcsolatos dokumentumokat és az akkor forga-

³³ Hassák 1895–96. 105–106.

³⁴ Uo. 98–100.

³⁵ Kiss–Kiss 1994. 19.

lomban lévő pénzerméket tartalmazta. A Wusinszky testvérek 1906. október 23-án adták át a kész épületet.

Az 1902–1903-as tanévben 16 tanár tanított, s ez a létszám csak 1934 és 1940 között változott, amikor 17 tanár oktatott az iskolában. Kantán az első érettségit csak az 1902–1903-as tanévben tartották. 1920-ban bevezették a román nyelv és Románia földrajzának az oktatását. Az oktató-nevelő munkát elősegítették a tornaversenyek, s a rendszeressé váló tanulmányi kirándulások. Önképző kör is alakult, neve: Zágoni Mikes Kelemen önképzőkör, amely számos színelőadást mutatott be. 1931-ben a súlyos gazdasági helyzet miatt a felső tagozatot beszüntették, pótlására átköltöztették a csíkszeredai tanítóképzőt, amely 1934-ig maradt az iskolánál. Hat évnek kellett eltelnie, amíg újból megnyílhatott. Az iskola régi története az 1948-as tanügyi reformmal ér véget.

Az 1948-as tanügyi reform a felekezeti iskolákat megszüntette, s 1955-ben a főgimnázium épületébe a Mezőgazdasági Szakmai Iskola költözött. Ebben az évben létesült az esti tagozat is, ahol a hallgatók száma évről évre gyarapodott. A 69–70-es tanévben rajosztályt is indítottak Kosztándi Katalin és Kosztándi Jenő festőművészek vezetésével. Időközben az iskolához kerül Vetró András szobrászművész és Vetró Zsuzsa grafikusművész, akik eredményesen vezették a rajztagozatot. Az 1971–72-es tanévben alakult a sportosztály, melynek tanulói szép eredményeket értek el.

Az iskola szigorú ellenőrzés alatt állt, és a nevelés ügyében csak korlátozott mozgástérrel rendelkezett. Egy-egy engedékenyebb időszakban olyan kezdeményezések is születtek, amelyekkel jelét adhették a hagyományokhoz, anyanyelvű kultúrához való tartozásnak. Ilyen eseménynek számított 1980-ban az iskolaalapítás 300 éves évfordulójának megünneplése, mint jelenkori történetének legszebb, legmeghatóbb megnyilvánulása. Az évfordulót egy kegyetlen dekrétum követte 1982-ben, amikor az iskolát a Kőolajipari Minisztériumhoz csatolták, megváltoztatva az oktatás egész rendszerét. 1984-től több gyerek kényszerült román nyelvű osztályba. 1987-ben pedig minden indoklás nélkül leváltották a magyar igazgatókat az iskolákban. Ebben a légkörben fejeződött be az 1989–90-es tanév.

1990 januárjában két fontos célkitűzés állt az iskola előtt: újra egyesülni az 1–8. osztályokkal és hivatalosan is felvenni az iskolaalapító nevét. Ez az év tavaszán meg is történt. Az iskola azóta is fő feladatának tekinti az általános műveltségi képzést, és ennek megfelelően alakítják ki az osztályok profiljait. Az 1994–95-ös tanévben sikerült beindítani a katolikus osztályt, folytatva az iskola eredeti rendeltetését. Remélik, hogy bizonyos értelemben képesek lesznek követni nagy elődeik hagyományait. Az első évfolyamok sikerei bizonyítják a katolikus szellemben történő oktatás-nevelés mindenképpen létezőségét.

Vallomások tucatját idézhetnénk azok szájából, akik belekóstoltak a kantai iskola életébe, szellemiségét magukévá tették, és emlékeikből nem fogynak ki soha.

Szakirodalom

- ALFÖLDI István–MÁLYUSZ Elemér
1941 *Erdély és népe*. Budapest.
- APOR Péter
1978 *Metamorphosis Transsylvanie*. Budapest.
- BALANYI György
é. n. Vallásos élet-iskolák. In: DOMANOVSKY Sándor (szerk.): *Magyar művelődéstörténet*. I–V. Budapest.
- BALASSA Brunó
é. n. Iskolai művelődés. In: DOMANOVSKY Sándor (szerk.): *Magyar művelődéstörténet*. I–V. Budapest.
- BAJCSY-ZSILINSZKY Endre
1980 *Erdély múltja és jövője*. Budapest.
- BARTHA Gábor (szerk.)
1989 *Erdély rövid története*. Budapest.
- BENDA Kálmán
1984 A művelődés helyzete Magyarországon a XVII–XVIII. században. In: *A magyarországi értelmiség a XVII–XVIII. században*. Szeged, 7–20.
1988 Ferences iskola Esztelneken a XVII. században. In: ZOMBORI István (szerk.): *Az értelmiség a XVI– XVII. században*. Szeged, 131–138.
- BENEDEK Fidél
é. n. *Az esztelneki ferences kolostor*. (kézirat)
- BENKŐ József
1999 *Transsilvania specialis. Erdély földje és népe*. II. Bukarest–Kolozsvár.
- BERECZ Gyula
1893 *Háromszék vármegye népoktatási intézeteinek története*. Brassó.
- BETHLEN János
1993 *Erdély története (1629–1673)*. Budapest.
- BÍRÓ Vencel
1914 *A római katolikusok helyzete és hitélete Erdélyben*. Kolozsvár.
1929 *Bethlen Gábor és az erdélyi katolicizmus*. Kolozsvár.
1925 Báthoryak kora. In: *Az erdélyi katolicizmus múltja és jelene*. Dicső-szentmárton.
1944 *Erdély története*. Kolozsvár.
- BÍRÓ Vencel–BOROS Fortunát
1941 *Erdélyi katolikus nagyok*. Kolozsvár.
- BOGA Alajos
1914 *Székelýföld történetírója a XVII. században*. Kolozsvár.
1940 *A katolikus iskolázás múltja Erdélyben*. Kolozsvár.
- BOCHKOR Mihály
1911 *Az erdélyi katolikus autonómia*. Kolozsvár.
- BOROS Fortunát
1927 *Az erdélyi ferencrendiek*. Kolozsvár.
1979 *Catechesi Trandae. Általános Hitoktatási Direktórium*. II. János Pál pápa apostoli buzdítása a katolikus egyház püspökeihez, papjaihoz és híveihez korunk hitoktatásához. Róma–Budapest.

CSEREI Mihály

1989 *Erdély története (1661–1711)*. Budapest.

CSERHÁTI József–FÁBIÁN Árpád (szerk.)

é. n. *A II. Vatikáni Zsinat Tanítása*. Budapest.

CSIFÓ Salamon–POTSA József

1899 *Háromszék vármegye – Emlékkönyv Magyarország ezeréves fennállása ünnepére*. Sepsiszentgyörgy.

DEME László–TÁNASE, Viorica

1980 *Monografia 1680–1980. A kézdivásárhelyi 3 sz. Ipari Liceum (volt Kantai Gimnázium). Târgu Secuiesc*.

ELŐD István

é. n. Vallásosság és vallás. In: *Katolikus Teológia Főiskolai Jegyzetek*.

ERŐSS József

1913 *A székelyek története*. Kézdivásárhely.

GYÖRGY József

1930 *A ferencrendiek élete s működése Erdélyben*. Kolozsvár.

HASSÁK Vidor

é. n. *Az Erdélyi Róm.-Kath. Státus fenntartása és a minorita rendiek alatt álló Kézdivásárhely – Kantai Róm. Kath. Gimnáziumának 200 éves és a magyar haza 1000 éves fennállása alkalmából kiadott értesítője 1895–96 tanévben*.

HERMÁN Egyed

1973 *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*. München.

HÓMÁN Bálint–SZEKFŰ Gyula

1936 *Magyar történet*. V. Budapest.

HUBER József

1975 *Egyháztörténet*. Gyulafehérvár.

INCZE László (szerk.)

1998 *Emlékkönyv a Kézdivásárhelyi Múzeum 25 éves évfordulójára*. Kézdivásárhely.

JÁNOS István

1997 *Szent és profán*. In: PINTÉR M. Zsuzsanna (szerk.): *Barokk színházbarokk dráma. Az 1994. évi egri Iskoladráma és barokk c. konferencia előadásai*. Debrecen.

KÁDÁR Gyula

1994 *Háromszék oktatási intézeteinek története*. Sepsiszentgyörgy.

1996 *Tanulmányok Székelyföld történetéből* (város, népesség, iskola). Sepsiszentgyörgy.

KARÁCSONYI János

1923–1924 *Szent Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig*. Budapest.

KILLÁN István

1989 *Minorita Iskoladrámák. Régi Magyar Drámai Emlékek. XVIII. sz.* Budapest.

1994 *A magyarországi piarista iskolai színházi források és irodalma 1799-ig*. Budapest.

1992 *A minorita színház a XVIII. században. Elmélet és gyakorlat. Irodalomtörténeti füzetek 129. szám*. Budapest.

- KILIÁN István–PINTÉR M. Zsuzsanna–VARGA Imre
1992 *A magyarországi katolikus tanintézmények színjátszásának forrásai és irodalma 1800-ig.* (VARGA Imre szerk.). Budapest.
- KISS Éva–KISS Lázár
1994 *Alma Mater 1680–1944. Emlékkönyv.* (Kiadja a Nagy Mózes Líceum igazgatósága). Kézdivásárhely.
- KOSÁRY Domokos
1996 *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon.* Budapest.
- KOVÁCS Bernárdon
1906 Kézirati iskolai drámák a XVIII. századból. In: *Az Erdélyi Római Katolikus Státus Kézdivásárhely – kantai főgimnáziumának értesítője az 1905–1906. tanévről* (közveteszi HASSÁK Vidor). Kézdivásárhely.
- KÖPECZY Béla
1986 *Erdély története.* I–III. Budapest.
- MAKKAI László–SZÁSZ Zoltán
1986 *Erdély története.* II. (1606–1803). Budapest.
- MARTON József
1993 *Papnevelés az erdélyi egyházmegyében 1753-tól 1918-ig.* Márton Áron. Budapest.
1993 *Az erdélyi egyházmegye története.* Gyulafehérvár.
- ORBÁN Balázs
1869 *Székelyföld leírása.* III. kötet. *Háromszék.* Pest.
- PATAKI Vidor
1983 *Magyar történelem-előadás az 1946/47-es és 1947/48-as tanévben a Szt. Imre Gimnáziumban – Egyetemi jegyzet.*
- PÉTER János
1914 *Székelyföld és székely napjaink.* Kézdivásárhely.
- PINTÉR M. Zsuzsanna
1993 Ferences iskolai színjátszás a XVIII. században. *Irodalomtörténeti füzetek* 132. szám. Budapest.
- RÁKOSSY Jakab
1898 *Székelyföld. Háromszék.* Sepsziszentgyörgy.
- ROTH, Harald
1999 *Kis Erdély-történet.* Csíkszereda.
- SÁVAI János
1997a *A csíksomlyói és a kantai iskola története.* Szeged.
1997b *A székelyföldi katolikus plébániák levéltára.* I–II. Szeged.
- SZABÓ Gy. Piusz
1921 *Ferencrendiek a magyar történelemben. Adalékok a magyar ferenc-rendiek történetéhez.* Budapest.
- SZABÓ Péter
1997 *Az erdélyi fejedelemség.* Kulturtrade.
- SZÁDECZKY K. Lajos
1911 *Apafi Mihály udvartartása.* Budapest.
1993 (1927) *A székely nemzet története és alkotmánya.* Budapest.
- SZÁNTÓ Konrád
1988 *A katolikus egyház története.* I. Budapest.
1980 *Egyháztörténelem. III. A keresztény újkor története.* (1517–1789). Budapest.

TEMESVÁRY János

1913 *Erdély választott püspökei*. Szamosújvár.

VESZELY Károly

1860 *Erdélyi egyháztörténeti adatok*. Kolozsvár.

1967 *A II. Vatikáni Zsinat*. München.

é. n. *A katolikus egyház katekizmusa*. Szt. István társulat, Budapest.

1980 *Korunk hitoktatásáról*. Szt. István Társulat, Budapest.

